

De oude mysteriecultuur en de impuls van Michaël

Rudolf Steiner

Uit: Michaël – De opdracht van Michaël als leidende geest van onze tijd
Die Sendung Michaels (GA 194)
Vierde voordracht
Dornach, 28 november 1919
Spreker: Rudolf Steiner
Vertaler: W.A.C. Labberté
Uitgeverij: Vrij Geestesleven Zeist, 1981

In aansluiting op allerlei, wat ik hier in de vorige week in de voordrachten naar voren heb gebracht, zou ik vandaag graag iets willen zeggen als voorbereiding op wat morgen en overmorgen uitvoeriger zal worden behandeld. Het gaat erom, allerlei zaken op een andere wijze dan tot nu toe gebeurde in uw geheugen op te roepen en deze te gebruiken, om verder op ons aangeroeerde thema in te gaan.

Als we het verloop van de aarde-ontwikkeling duidelijk willen stellen, kunnen we dit het beste doen door de gebeurtenissen te beschouwen in verhouding tot het belangrijkste punt in de aarde-ontwikkeling. Want hierdoor komt er een zekere tekening in het geheel van de mensheidsontwikkeling, waarin de individuele mens met zijn eigen ontwikkeling is geplaatst. Zoals u weet is dit punt het Mysterie van Golgotha, waardoor alle verdere aarde-ontwikkeling pas haar betekenis en wezenlijke innerlijke waarde heeft ontvangen.

Als we teruggaan in de ontwikkeling van de westerse mensheid, die de impuls van het Mysterie van Golgotha immers als een inslag uit het Oosten heeft ontvangen, dan moeten we zeggen: ongeveer in de vijfde eeuw vóór het Mysterie van Golgotha begint een soort voorbereiding hiertoe, en wel vanuit de Griekse cultuur. Gedurende ongeveer vier en een halve eeuw voor het plaatsvinden van het Mysterie van Golgotha gaat er een uniforme lijn door het Griekse denken, voelen en willen. Deze wordt ingeleid door Socrates, zet zich dan voort in de hele Griekse cultuur, ook in het kunstzinnige, en werkt dan verder in de grootse superieure persoonlijkheid van *Plato* en krijgt vervolgens een meer 'geleerd' karakter bij *Aristoteles*.

Door verschillende uiteenzettingen die ik gaf, weet u, dat men in de middeleeuwen, vooral in de tijd na *Augustinus*, veel moeite deed om naar aanleiding van de denkwijze van Aristoteles alles te begrijpen, wat te maken heeft met het Mysterie van Golgotha, zijn voorbereiding en zijn nawerking.

Omdat het Griekse denken eigenlijk gebruikt is om waarde van het Mysterie van Golgotha te doorgronden, daarom is het zo belangrijk geworden, ook voor de christelijke ontwikkeling van het Westen, tot het einde van de middeleeuwen. We doen er goed aan ons bewust te worden, wat er eigenlijk in deze laatste eeuwen vóór het Mysterie van Golgotha in Griekenland is gebeurd.

Wat er zich in het denken, voelen en willen van de Griekse mens heeft afgespeeld is eigenlijk het einde van een oeroude cultuur, die tegenwoordig niet meer naar

waarde wordt geschat. Met onze geschiedkundige beschouwingen kunnen we deze dingen beslist niet in het juiste licht zien, want deze gaan niet terug tot die tijden, waarin een mysteriecultuur, die zich toen over de hele geciviliseerde aarde uitstrekte, tot in de grond het gehele menselijke willen en voelen vervulde. We moeten wel duizenden jaren teruggaan - en zo ver reikt onze geschiedenis niet - om met methoden, die u aangeduid vindt in mijn boek *De wetenschap van de geheimen der ziel*, te schouwen van welke aard deze menselijke oercultuur was.

Haar bron lag in de oude mysteriën, waarin door grote leidende persoonlijkheden die mensen werden toegelaten, die men objectief geschikt achtte voor de directe inwijding. Door dergelijke ingewijden stroomde weer de kennis, die zij in de mysteriën ontvingen, tot de andere mensen. En in wezen kan men de gehele oude cultuur niet begrijpen, als men geen rekening houdt met de moederbodem van de mysterie-cultuur. Als men maar wil, ziet men deze nog heel duidelijk bij *Aischylos*. Bij *Plato* kan men hem ook op het spoor komen. Maar wat de mensheid eigenlijk door de mysteriën aan openbaringen over het goddelijke heeft ontvangen, is geschiedkundig verloren gegaan. Wat men historisch als cultuur kan aantonen heeft nog in primitiefste vorm iets daarvan behouden. Wat daar eigenlijk gaande is geweest kan men het beste beoordelen, als men zich duidelijk maakt wat er eigenlijk nog overgebleven is van die oude oermysteriën uit de tijd na *Socrates*. De Griekse cultuur heeft daar haar uitgangspunt. Een bepaalde manier van denken en voorstellen is eruit overgebleven.

U weet immers uit de geschiedenis hoe *Socrates* de dialectiek heeft geïnaugureerd, hoe hij eigenlijk de grote leermeester van het denken was, van dat denken, dat *Aristoteles* dan meer wetenschappelijk heeft ontwikkeld. Maar dit denken en voorstellen in de Griekse tijd is eigenlijk het einde van de zeer omvangrijke mysteriecultuur, die een rijke inhoud had. Men heeft in de beschouwing van de gehele mens geestelijke feiten opgenomen, die fundamentele oorzaken zijn voor onze wereldorde.

Deze geweldige, grootse gedachten zijn langzamerhand in het niet verdwenen. Maar de wijze van denken en voorstellen, de opbouw van de gedachten die de leerlingen uit de mysteriescholen ontwikkelden, die is bewaard gebleven, allereerst in het Griekse denken, vervolgens in het denken van de middeleeuwen. De christelijke theologen hebben zich het Griekse denken in hoge mate toegeëigend, om door de configuratie van de gedachten ideeën en begrippen uit deze school te begrijpen, wat door het Mysterie van Golgotha toegang tot de wereld heeft gevonden.

De middeleeuwse filosofie, de zogenaamde scholastiek, is in haar structuur een samensmelting van de geestelijke waarheden van het Mysterie van Golgotha met het Griekse denken. Als ik het triviaal mag uitdrukken: het doordenken van de Mysteriën van Golgotha kwam tot stand met het werktuig van het Griekse denken, de Griekse dialectiek.

Er liggen ongeveer vier en een halve eeuw tussen het verloren gaan van de inhoud van de mysteriën, die geheel formeel was geworden en alleen op gedachten was gebaseerd, en het Mysterie van Golgotha. Bij benadering kunnen we zeggen: vier en een halve eeuw. Zodat we ons moeten voorstellen: in een voorhistorische tijd verbreidt de mysterie-cultuur zich over dat deel der aarde, dat toentertijd

En nu begint sinds de vijftiende eeuw een nieuw soort denken, dat we het Galileïsche denken kunnen noemen. Hiervan zijn we ongeveer zo ver verwijderd als de tijd bedraagt tussen het optreden van het Griekse denken en het Mysterie van Golgotha. Maar terwijl het Griekse denken aan het afsterven is - we kunnen het een soort avondrood noemen - hebben we nu te doen met een inleidend geluid, met iets dat zich verder moet ontwikkelen, dat we tot een zekere hoogte moeten opvoeren. De Griekse cultuur stond bij een eindpunt, wij staan aan een begin.

Dit samengaan van einde en begin zullen we alleen maar volledig begrijpen, als we de ontwikkeling van de mensheid vanuit een geesteswetenschappelijk standpunt beschouwen.

Vroeger heb ik immers al eens voor u uiteengezet en ik ben daar herhaaldelijk op teruggekomen, dat in de tegenwoordige tijd de mensheid niet voor niets probeert om door de antroposofisch georiënteerde geesteswetenschap zelfkennis te verwerven. Want het merendeel van de mensheid heeft immers een belangrijke toekomstmogelijkheid voor zich. Ziet u, het is noodzakelijk, dat men ernst maakt met het feit dat de mensheid-in-ontwikkeling voor de geschiedenis een organisme is, dat zich verder ontwikkelt. Zoals bij de enkeling de geslachtsrijpheid intreedt en ook later in fasen overgangen plaats vinden, zo bestaan er ook in de geschiedenis van de mensheid in bepaalde tijdperken overgangen. Nu verwerpen de mensen de leer der reïncarnatie steeds weer door te zeggen, dat de mensen zich immers geen voorafgaand aardeleven herinneren.

Wie de ontwikkelingsgeschiedenis van de mensheid als die van een organisme bekijkt, zal zich niet verwonderen - als hij deze ontwikkelingsgeschiedenis werkelijk zakelijk beschouwt - dat de mensen nu niet met het gewone denken een herinnering hebben aan vroegere aardelevens. Want ik vraag u: waaraan herinnert de mens zich in het gewone leven dan eigenlijk? Aan datgene, wat hij eerst gedacht heeft. Hij herinnert zich immers niets, wat hij niet eerst gedacht heeft. Bedenkt u maar eens, op hoeveel gebeurtenissen u iedere dag geen acht slaat. U herinnert zich deze niet, hoewel ze misschien in uw omgeving gebeurd zijn. U kunt u alleen maar herinneren aan datgene, wat u gedacht hebt.

Nu was de ontwikkeling van de mensheid in vroegere eeuwen en millennia niet zodanig, dat de mensen op een juiste wijze een duidelijke kennis van het menselijke hadden. Weliswaar kent het Griekse denken het verlangen naar zelfkennis, maar dit 'Ken u zelve' zal pas vervuld worden door werkelijke geestelijke kennis.

In onze tijd is de mensheid pas rijp geworden, om het eigen 'zelf' te vinden om daardoor voor het volgende aardeleven het herinneren voor te bereiden. Want men moet eerst nagedacht hebben over datgene wat men zich zal herinneren. Alleen degenen die in vroegere tijden door de inwijding, die niet altijd in mysterieplaatsen behoefde plaats te vinden, werkelijk met kennis van zaken hun eigen wezenskern konden schouwen, kunnen werkelijk terugzien naar vroegere aardelevens. En de mensen die dat kunnen zijn immers niet zo zeldzaam.

Het is echter ook zo, dat de mensen met betrekking tot hun zuiver lichamelijke ontwikkeling een verandering doormaken. Deze dingen zijn niet fysiologisch, maar geesteswetenschappelijk na te gaan. De mensheid is naar haar lichamelijke conditie niet dezelfde als tweeduizend jaar geleden en over tweeduizend jaar zal ze niet

meer zo zijn als tegenwoordig. Ik heb immers al meermalen hierover gesproken. De mensen leven naar een toekomst toe, waarin de hersenen - als ik dit zo triviaal mag zeggen - uiterlijk niet zo samengesteld zullen zijn als die van de tegenwoordige mens. De hersenen zullen dan de mogelijkheid hebben tot herinnering aan voorgaande aardelevens. Maar degenen die in het heden geen moeite doen om over het eigen wezen na te denken, zullen het niet gebruiken van deze mogelijkheid ervaren als een innerlijke nervositeit, omdat de aanleg er toe wel aanwezig is. Ze zullen niet kunnen ontdekken wat er met hen aan de hand is, daar de mensheid ondertussen met betrekking tot haar lichamelijke rijp wordt, om terug te zien op vroegere aardelevens. Maar als dit niet beoefend wordt is deze terugblik niet mogelijk. Die mogelijkheid ervaart ze dan alleen als het ontbreken van iets. Daarom ligt het in de aard van het juiste onderkennen van de krachten, die de mensheid ten dienste staan, om zich geheel te veranderen, om de mensen door de antroposofisch georiënteerde geesteswetenschap tot zelfkennis te leiden. Vandaag wil ik allereerst aannemen, dat men er om te beginnen tegenwoordig al op kan wijzen, hoe men het zal beleven, om met vroegere aardelevens rekening te houden.

We leven nu nog in een tijd, waarin dergelijke uiteenlopende gevoelens eigenlijk nog maar bij weinig mensen aanwezig zijn, maar ze zullen toch steeds meer voorkomen. Men houdt tegenwoordig nog niet zo rekening met deze gevoelens. Ik zal u beschrijven, hoe ze in de toekomst zullen voorkomen. De mensen zullen in de wereld geboren worden en zeggen: Ja, terwijl ik met de andere mensen samenleef, word ik, hetzij bewust hetzij onbewust, opgevoed in een bepaald denkpatroon. Er komen gedachten in mij op. Ik word in een bepaald voorstellingspatroon geboren en opgevoed. Maar tegelijkertijd kijk ik naar mijn omgeving en dan zie ik dat mijn denken en mijn voorstellen niet goed passen bij de uiterlijke wereld om mij heen.

Dit soort gevoelens is tegenwoordig al bij enkele mensen aanwezig. U moet dan denken in een richting, waarbij het u schijnt, dat de uiterlijke natuur u iets heel anders zegt en iets heel anders van u verlangt. Dergelijke mensen, die deze tegenstrijdigheid gevoeld hebben tussen wat zij moeten denken en wat de uiterlijke natuur hen te zeggen heeft, heeft men uitgelachen. Hegel is daarvoor een klassiek voorbeeld. Hij heeft bepaalde gedachten over de natuur geuit en systematisch opgeschreven - niet alle gedachten van *Hegel* zijn immers dwaas. De bekrompen mensen hebben toen gezegd: Ja, dat zijn nu wel jouw ideeën over de natuur; maar bekijk nu eens deze of gene gebeurtenis in de natuur, nu klopt het toch niet. Daarop antwoordde Hegel: Des te erger voor de natuur.

Dat lijkt natuurlijk een paradox en toch ligt er subjectief wel degelijk een waarheid in deze manier van beleven. Het is heel goed mogelijk, dat men zich aan de ene kant heel onbevangen aan de ingeboren manier van denken overgeeft en in zichzelf zegt, dat de natuur eigenlijk anders zou moeten zijn, als ze werkelijk met dit denken in overeenstemming zou zijn. Maar na enige tijd komt men er toch toe, ook te luisteren naar wat de natuur zelf te zeggen heeft. Als ze zover zijn gekomen, merken de meeste mensen niet dat ze dan eigenlijk zoiets als een tweeledige ziel in zich dragen, die twee waarheden bevat. Degenen, die zich daar bewust van worden, kunnen daar zeer onder lijden, omdat er dan een discrepantie in hun ziel ontstaat. Wat ik u nu beschrijf is tegenwoordig bij enkele mensen al het geval, hoewel ze het

dikwijls niet zien. Maar het zal steeds meer voorkomen. De mensen zullen steeds meer zeggen: Ja, door de aangeboren mogelijkheden dwingt mijn hoofd mij eigenlijk om mij een bepaald beeld over de natuur te vormen. Er klopt iets niet met de natuur. Als mijn leven dan verder gaat, neem ik in de loop van de tijd ook in mij op, wat de natuur zelf zegt. Ik moet dan een uitweg zoeken.

Deze gespleten gevoelens zullen zich vooral meester maken van onze zielen, als ze weer op de aarde terugkomen. Dan zal er namelijk een soort innerlijke bron voor onze gedachten en gevoelens worden aangeboord, waardoor men zal zeggen: Ja, je meent te weten hoe de wereld eigenlijk zou moeten zijn, maar zo is hij niet, hij is anders. - Met deze ervaring vat men het leven in de wereld weer op en men zal dan een tweede soort wetmatigheid leren kennen en men zal naar een evenwicht moeten zoeken.

Waarop zal dit berusten?

U weet, dat de mens door de geboorte het fysieke bestaan binnentreedt. Wat in zijn denken en voelen de vrucht is van vroegere aardelevens brengt hij mee. In de tijd dat hij niet met dit aardeleven verenigd was, is het uiterlijke aardeleven op een bepaalde manier veranderd. Hij ervaart een tegenstrijdigheid hiermee in het denken dat hij meebrengt uit het vroegere aardeleven, doordat het niet meer klopt met de situatie waarin de dingen zijn terecht gekomen in de tijd, dat hij weg was van de aarde. En nu leeft hij zich langzamerhand in zijn nieuwe leven in, maar wat de omgeving tot hem kan spreken, neemt hij in het geheel niet op in zijn bewustzijn. Ik zou willen zeggen, dat hij het alleen maar versluiert opneemt. Hij verwerkt het immers pas na de dood, daarna brengt hij het weer mee in het volgende leven. Altijd zal de mens deze tweeledigheid in zijn zieleleven met zich meedragen. Steeds zal de mens gewaarworden, dat hij iets meebrengt, dat vreemd is ten opzichte van de wereld waarin hij als fysieke mens door zijn geboorte is binnengetreten en dat hij nu in de wereld iets opneemt dat niet meteen volledig in zijn ziel binnendringt, maar pas na de dood verwerkt moet worden.

De tegenwoordige mens zou zich eigenlijk heel intensief moeten inleven in dit levensgevoel. Want dan leert men pas de krachten kennen die door ons leven heen stromen en die ons anders helemaal, ontgaan, terwijl we er toch door ingesponnen zijn. Als we echter niet proberen ze met het bewustzijn te doordringen, blijven ze in het onderbewuste steken en maken onze ziel tot op zekere hoogte ziek. Het uit elkaar vallen van datgene wat uit een vorige levensloop behouden is gebleven en datgene wat in dit leven voorbereid wordt voor het volgende zal de mens steeds meer waarnemen. En daar de mens deze gespletenheid steeds meer zal beleven, heeft hij een innerlijke hulp nodig, een waarachtige innerlijke hulp. En de vraag zal steeds brandender worden: hoe verkrijgt de mens deze? Wij kunnen slechts een antwoord op deze vraag krijgen, als we het volgende nagaan.

Ik heb u al vaker uiteengezet, dat wij in het gewone leven tussen het tijdstip van ontwaken en dat van inslapen als mens alleen maar volledig wakker zijn met betrekking tot ons voorstellingsleven. Al zijn we verder ook wakker, we zijn dit niet met betrekking tot ons gevoelsleven. Ook als we in ons gedachten- en voorstellingsleven volledig wakker zijn, bevinden onze gevoelens zich in een droombewustzijn. Degene die in dit gebied onderzoekingen kan verrichten, die weet dit

door een direct schouwen, alleen lijkt dit anders door de voorstellingen, die onze gevoelens oproepen. Maar het gevoelsleven zèlf komt uit de ondergronden van het bewustzijn naar boven op een zelfde bewustzijnstrap als de droom. En het eigenlijke leven van de wil slaapt in ons, ook als we verder wakker zijn. We slapen met betrekking tot het willen.

Deze drie bewustzijnstoestanden dragen we dus ook wakend in ons. We leven overdag wakker in ons voorstellingsleven en we vergissen ons als we menen dat we ook in ons wilsleven wakker zijn, omdat we voorstellingen hebben van datgene wat onze wil tot stand brengt. Maar we hebben geen bewustzijn van wat de wil beleeft, we hebben alleen maar het voorstellingsbeeld. Onze gevoelens beleven we dromend, onze wilsimpulsen slapend.

Maar als men datgene wat in de gevoelens droomt door imaginatieve kennis, door een volledige duidelijke kennis over de wereld in het bewustzijn tot leven brengt, dan zal men merken, dat er niet alleen wijsheid in onze voorstellingen en gedachten leeft, als ik het zo noemen mag (wij kunnen dit theoretisch zo noemen, hoewel er ook bij veel mensen domheid heerst) maar ook wijsheid in ons voelen en willen.

Vorstellungslieben:	vollständig wachen:	Weisheit
Gefühle:	träumen:	"
Wille:	schlafen:	"

In het huidige mensenbestaan kan men alleen maar reëel spreken over ons voorstellingsleven. Over de gevoelswereld heeft de mensheid in het algemeen nauwelijks andere ideeën als over de droomwereld, en toch leeft daar een wijsheid in.

Voor degene die ernstig de oefeningen op zijn ziel toepast die in mijn boek *Hoe verkrijgt men bewustzijn op hogere gebieden?* beschreven zijn, is het mogelijk om een zeker innerlijk zieleleven te leren kennen, dat voor de meeste mensen slechts enigszins dromend verloopt en weinig meer regelmaat vertoont dan het gewone dromen. In dit innerlijke leven kan men echter zoveel orde aanbrengen, dat men merkt dat zich daarin iets afspeelt dat men als een eerste innerlijke, nog zeer primitieve ervaring kan aanmerken, als men zich met de hier aangeduide oefeningen heeft beziggehouden. Weliswaar heerst in dit innerlijke leven nog dezelfde logica - waarin de meest uiteenlopende flarden van gedachten zich als in een droom tot een patroon samenvoegen, maar vanuit die eerste innerlijke ervaring kunnen we toch zeggen dat zich daarin iets afspeelt.

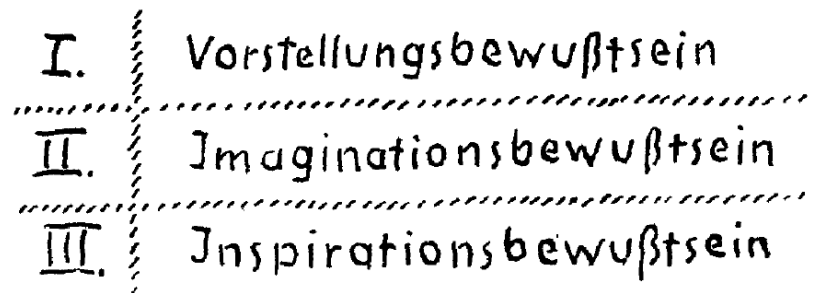
Als de mens onderduikt in dit in-elkaar-weven van dagdromen wordt hij zich inderdaad bewust van een nieuwe realiteit in tegenstelling tot die van het gewone leven. De mens kan dan betrekkelijk gauw merken dat een nieuwe realiteit opduikt, dat er in dit geheel een wijsheid schuilt, die hij weliswaar niet bevatten kan en waarvoor hij zich niet rijp genoeg voelt om hem volledig in zijn bewustzijn te kunnen opnemen. Het ontglipt hem steeds weer en hij weet niet, wat dat betekent. En

zo merkt de mens, hij kàn het tenminste merken, dat er niet alleen wijsheid in de bovenlaag van zijn dagbewustzijn heerst, maar dat daaronder een andere laag van zijn bewustzijn ligt, die hij weliswaar als onlogisch kwalificeert, omdat hij de daarin verborgen wijsheid nog niet kan begrijpen.

Men kan zeggen, dat op het moment waarop men zich het imaginatieve kennen eigen heeft gemaakt, deze dromen in het waakbewustzijn ophouden zo grotesk in het gewone leven te verschijnen, maar dat ze zich dan doordringen met een wijsheid, die heenwijst naar een andere werkelijkheid dan de zintuiglijke wereld, die wij waarnemen met de wijsheid waaraan wij gewend zijn.

In ons alledaagse bewustzijn duikt in het gewone leven alleen maar de gevoelswereld uit deze diepere laag van het bewustzijn op. En uit een nog diepere laag komt de wereld van de wil naar boven, die echter ook met wijsheid doordrongen is. Wij zijn ook met deze wijsheid verbonden, maar deze treedt eerst recht niet in ons bewustzijn binnen.

We kunnen dus zeggen, dat we als mensen door drie lagen in ons bewustzijn beheerst worden. De eerste is ons *voorstellingsbewustzijn*, waarin we iedere dag leven. De tweede is een *imaginatie-bewustzijn*. En het derde is een *geïnspireerd bewustzijn*, dat echter in de diepte blijft rusten, dat weliswaar wel degelijk in ons werkt, maar waarvan we de aard in het gewone leven niet kennen.

Als onze huidige filosofie niet zo terug zou deinzen voor bepaalde begrippen - ik doel niet op degenen die niets te maken hebben met filosofie, maar de filosofen die zo iets zouden kunnen begrijpen, maar het niet *doen* - zou het haar zeer sterk moeten opvallen, welk een groot onderscheid er ligt tussen de waarheden die op de uiterlijke natuurbeschouwing stoelen en datgene, wat men in de wetenschappen (bijvoorbeeld wiskunde en geometrie) vindt, waarmee men de uiterlijke natuur probeert te begrijpen.

In zekere zin kan men terecht zeggen, dat we nooit met zekerheid kunnen spreken over de waarheden die de mens verwerft door uiterlijke waarneming: Dit heeft men immers al zo dikwijls aangehaald in de geschiedenis van de filosofie, dat het voor de filosofen zelf eigenlijk overbodig moet zijn om deze dingen bijzonder genuanceerd voor hen uiteen te zetten. *Kant* of *Hume* hebben dat immers zeer duidelijk gedaan, doordat ze zelfs grotesk hebben beweerd: We zien weliswaar dat de zon opgaat, maar door deze waarneming hebben we nog niet het recht om te beweren, dat de zon nu morgen ook zal opgaan. Uit het feit, dat de zon tot nu toe steeds is opgegaan, maken we de gevolgtrekking, dat dat morgen ook zo zal zijn. - Zo is het gesteld met de waarheden, die wij aan de uiterlijke waarnemingen

ontlenen. Maar dit is bijvoorbeeld niet het geval ten opzichte van de mathematische waarheden. Als wij die één keer begrepen hebben, weten we, dat ze ook voor de hele verdere toekomst gelden. Wie weet en bewijzen kan dat het kwadraat van de hypotenus van een rechthoekige driehoek gelijk is aan de som van de kwadraten van de rechthoeks zijden, weet, dat hij nooit een driehoek zal kunnen tekenen, waarvoor dat niet geldt.

Met deze mathematische waarheden is het anders gesteld dan met de waarheden, die men kent door de uiterlijke waarnemingen. Men weet dit, maar men is niet in staat, met de middelen van het huidige onderzoek de oorzaak hiervan in te zien. De oorzaak ligt in het feit, dat de mathematische waarheden uit het diepste innerlijk van de mens opwellen, dat ze voortkomen uit het derde bewustzijn van de mens, de onderste laag van het bewustzijn en dat ze, zonder dat de mens er iets van merkt, omhoog wellen naar de bovenste laag van zijn bewustzijn, waar hij ze dan innerlijk ziet. Doordat wij zelf mathematisch in de wereld staan, bezitten wij de mathematische waarheden. Als we lopen, staan enzovoort beschrijven we lijnen. Door deze verhouding van de wil tot de buitenwereld verwerven we eigenlijk het innerlijke schouwen van de mathematiek. Daar beneden in het derde bewustzijn (zie het schema) ontstaat de mathematiek en duikt dan boven op.

voorstellingsleven	:	volledig waken	:	wijsheid
gevoel	:	dromen	:	wijsheid
wil	:	slapen	:	wijsheid

-
- I voorstellingsleven
  - II imaginaties
  - III inspiraties

In feite hebben we dus van een deel van dit lagere bewustzijn heel duidelijke voorstellingen, hoewel de oorsprong voor het gewone bewustzijn verborgen blijft. De mathematische en geometrische voorstellingen komen naar boven. In de middelste laag is het bewustzijn dromend en duister. Wij zijn helder bewust in de bovenste laag, waar het gewone dagbewustzijn leeft in het voorstellingsleven, en in datgene wat naar boven komt uit de derde laag van het bewustzijn. Wat daar tussenin ligt bereikt de meeste mensen slechts als verwarde dagdromen. Het is heel belangrijk dat we dit alles duidelijk zien. Want vooral de Grieken waren in deze vier en een halve eeuw sterk met dit bewustzijn verbonden. Het bewustzijn (I) hebben ze opgenomen als een rest van de mysteriecultuur. En dat is een zuiver luciferisch element. Dat heb ik u onlangs beschreven. Het is de intellectuele cultuur, die heel duidelijk in ons hoofd zetelt, en doordrongen is van een algemeen geldende wijsheid, wat echter een luciferisch element in ons is (zie schema).

En wat daar onder ligt, wat in ons mensenwezen naar boven komt, dat is een zuiver ahrimanisch element. De tegenwoordige geleerden verbinden zich daar sterk mee; *Kant* voelde zich er zo één mee, dat hij zei: Ten opzichte van de natuur kan men slechts zoveel wetenschap opbrengen, als er mathematiek in verborgen ligt.

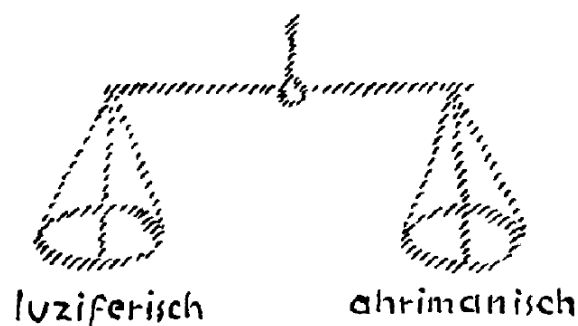
Het is niet voldoende, dat we weten of iets juist is. Wij weten dat de dingen die we met ons hoofd begrijpen juist zijn, maar het is een geschenk van het luciferische element. En we weten dat de mathematiek op waarheid berust, maar deze waarheid die ons in zijn macht heeft, danken we aan Ahriman, die in ons woont. En het meest onzekere element zetelt in het midden. Dat zijn de schijnbaar onlogisch wevende dromen.

Ik wil u nog een ander kenteken van het belang van deze zaak naar voren brengen. Eigenlijk stamt alles, wat de wereld mathematisch doordringt zoals het door Galileï, Giordano Bruno in 't leven is geroepen, uit deze diepere laag van het bewustzijn. Sinds vier en een halve eeuw zijn wij bezig, dit ahrimanische element in ons menselijk denken en voelen binnen te laten. Terwijl de laatste echo van de mysteriecultuur in het Griekse denken in het helderste deel van ons bewustzijn nog levend was, begint in de onderste, donkere lagen van ons bewustzijn datgene op te komen, wat in de toekomst pas de Chimborasso zal worden. Dat moet van daar naar boven geleid worden.

I	voorstellingsleven	(Lucifer)
II	imaginaties	bewustzijn
III	inspiraties	(Ahriman)

Het zieleleven van ons mensen is werkelijk de waagbalk, waarmee we het evenwicht moeten zoeken tussen het luciferische element aan de ene kant en het ahrimanische element aan de andere kant. Alleen ligt het luciferische element in de helderheid van ons hoofd en het ahrimanische element ligt beneden in de wijsheid die ons willen doordringt.

We moeten daar tussenin het evenwicht zoeken in iets, dat ons eigenlijk als een niets voorkomt.

Hoe ontstaat er wijsheid in dit middelste deel van de mens? Zoals de mens in de wereld staat, wordt hij, wat zijn hoofd betreft, door Lucifer vastgehouden en door zijn stofwisselingsledematen-wijsheid door Ahriman. Maar door het hart moet er langzamerhand een even grote orde in ons bestaan komen als er in de intelligentie heerst door de logica en in alles wat we op een ahrimanische wijze weten door mathematiek, geometrie en de gehele uiterlijke rationele natuurbeschouwing. Want wat als de middelste toestand van het bewustzijn is beschreven is net zo

afhankelijk van onze hartorganisatie met het menselijke ritme waarover u in mijn boek *Von Seelenrätseln* kunt lezen, als onze intellectualiteit van ons hoofd. Waardoor ontstaat in dit middelste deel van ons mensenwezen de innerlijke logica, de innerlijke wijsheid en de mogelijkheid tot oriëntatie? Door de Christus-impuls, door datgene, wat in de cultuur van de aarde is binnen getreden door het Mysterie van Golgotha.

Er bestaat een geesteswetenschappelijke anatomie die ons toont, wat de cultuur van ons hoofd en onze stofwisseling is en die ons ook toont, wat de sfeer is die tussen beide ligt en wat deze nodig heeft. De doordringing met de Christus-impuls hoort tot ons mensenwezen.

We kunnen het volgende zeggen: Laten we een ogenblik de hypothese aannemen, dat het Mysterie van Golgotha niet had plaats gevonden in de aarde-ontwikkeling. De wijsheid van zijn hoofd zou de mens dan ook hebben. Hij zou ook datgene hebben, wat sedert de vijftiende eeuw naar boven is gekomen. Maar ten opzichte van het midden van zijn wezen zou hij leeg en dor zijn. Hij zou alleen maar steeds meer de tweespalt beleven tussen de beide genoemde innerlijke sferen. Hij zou geen evenwicht kunnen scheppen. Deze kunnen we alleen maar tot stand brengen als we ons steeds meer doordringen met de Christus-impuls, die het evenwicht bewerkstelligt tussen de luciferische en ahrimanische elementen.

Nu begrijpt u, dat we het volgende kunnen zeggen: In deze vóór-christelijke vier en een halve eeuw kreeg de mens als voorbereiding op het Mysterie van Golgotha het geschenk van de laatste uitloper van de mysteriecultuur, die zich als een herinnering in het menselijke hoofd heeft genesteld. En in de nieuwere tijd, gedurende vier en een halve eeuw, is in het mensenwezen een voorbereiding gelegd voor een nieuwe geestelijke richting, een nieuw soort mysteriecultuur. Maar opdat deze beide culturen ook in de historische ontwikkeling van de mensheid verbonden kunnen worden, moest het Mysterie van Golgotha objectief in de mensheidsontwikkeling zijn plaats krijgen. Uiterlijk gezien verloopt de mensheidsontwikkeling zo, dat het Mysterie van Golgotha als een objectief gebeuren in de wereld is geplaatst. Innerlijk verloopt de mensheidsontwikkeling echter zo, dat de mensen ondertussen verder groeien, tot ze, beginnende bij de vijftiende eeuw, de nieuwe impuls deelachtig worden, die ik u als een ahrimanische impuls heb beschreven en waardoor ze pas volledig tot het inzicht zullen komen, dat het nodig is om zo mogelijk een brug te bouwen tussen het een en het ander.

We kunnen zo de drieledige mens naar zijn innerlijkheid begrijpen. En we zullen hem nog beter begrijpen, als we met datgene wat ik u vandaag heb verteld iets verbinden, wat ik al meerdere malen heb vermeld. Voor de oude Grieken die nog met de laatste resten van de oude mysteriecultuur leefden, zou het helemaal niet mogelijk zijn geweest om atheïst te zijn, behalve bij enkele ontaarden, maar dan toch niet in een graad zoals dit nu het geval is. In zijn radicale vorm is het atheïsme in wezen een verschijnsel, dat nieuw is. Want de Griek, die werkelijk in het bezit was van de kunst der dialectiek, voelde in het denken en zelfs nog in het denken-zonder-inhoud de aanwezigheid van het goddelijke.

Als men dit weet en dan kijkt naar de opkomst van het atheïsme, naar de volledige verloochening van het goddelijke, dan leert men begrijpen waarom dit

atheïsme eigenlijk berust. Men heeft geesteswetenschappelijke methoden nodig om te begrijpen dat atheïsten mensen zijn, waarbij organisch iets niet in orde is. Soms ligt het in zeer subtiele afwijkingen in de structuur. In werkelijkheid is atheïsme een ziekte.

Allereerst moeten we dus vasthouden, dat atheïsme een ziekte is. Want als ons organisme volledig gezond is, dan kan het samenwerken van zijn afzonderlijke delen ons alleen maar doen voelen, dat onze oorsprong in het goddelijke ligt - *ex deo nascimur*.

Het tweede punt waar het om gaat is echter iets anders. De mens kan het goddelijke ervaren, maar niet de mogelijkheid hebben om de Christus te beleven. Tegenwoordig wordt hierin niet een subtiel onderscheid gemaakt. Men schermt tegenwoordig te veel met woorden. Als men namelijk in de huidige tijd de eigenlijke geestelijke inhoud van veel westerse mensen onderzoekt zonder op hun woorden te letten - ze zeggen bijvoorbeeld dat ze aan een vrijheid van de wil geloven - dan bemerkt men hoe de hele constellatie van het denken in tegenspraak is met wat in woorden wordt uitgedrukt. In de tegenwoordige cultuur is men er aan gewend geraakt om te spreken over Christus, vrijheid enzovoort. In werkelijkheid is een groot aantal van de onder ons levende mensen even fatalistisch in hun geloven als de mohammedaanse Turken, al wordt dit fatalisme dikwijls afgeschilderd als een natuurlijke noodzakelijkheid. Het mohammedanisme is veel meer verbreid dan men denkt. Als men niet op de woorden, maar op hun geestelijke inhoud afgaat, dan zijn vele Christenen eigenlijk Turken. En zo noemen ook die mensen zich Christenen, die niet de overgang kunnen vinden tussen de God die zij beleven en de Christus.

Ik behoeft u slechts te wijzen op het klassieke voorbeeld van de moderne theoloog *Adolf Harnack*, die het boek *Das Wesen des Christentums* schreef. Probeer u maar eens om in *Das Wesen des Christentums* overal de naam 'Christus' door te strepen en er de naam 'God' voor in de plaats te zetten, dan verandert dit niets aan de inhoud van dit boek. Het is helemaal niet noodzakelijk, dat wat hij hierin uitspreekt over de Christus wordt gezegd. Hij behoeft het alleen maar te zeggen met betrekking tot de algemene Vader-God, die de grondslag van de wereld uitmaakt. Het is geen voorwaarde, dat wat hij zegt betrekking heeft op de Christus. Als hij iets bewijst is het uiterlijk en innerlijk niet waar, terwijl hij de mededelingen stuk voor stuk aan de evangeliën ontleent. Maar de wijze waarop hij ze verwerkt geeft geen enkele aanleiding ze met Christus in verband te brengen.

Wij moeten leren om Christus niet zo te interpreteren dat men hem identificeert met de Vader-God. Heel veel van de nieuwere evangelische theologen kunnen al geen onderscheid meer maken tussen het algemene Godsbegrip en het wezen van de Christus. Het betekent iets heel anders, wanneer men Christus niet in het leven kan vinden, dan wanneer men God, de Vader-God niet vindt.

U weet, dat het er hier niet om gaat om de goddelijkheid van Christus te betwijfelen. Het gaat er alleen maar om, dat men in de sfeer van het goddelijke nauwkeurig onderscheid moet maken tussen de Vader-God en de Christus-God. Maar dat vindt ook zijn uitdrukking in het zieleleven van de mens. De Vader-God niet te kunnen vinden is een ziekte, Christus niet te kunnen vinden is een ongelukkig levenslot. Want de mens is zo met Christus verbonden, dat hij er innerlijk op aangewezen

is. Maar hij is op iets aangewezen, dat zich als een historische gebeurtenis heeft afgespeeld. Hij moet hier op de aarde in het uitwendige leven een verbondenheid met de Christus vinden. Als hij hem niet vindt betekent dat een 'ongeluk'. Het is een ziekte om atheïst te zijn, om de Vader-God niet te vinden. Het is een 'ongeluk' om de Zoon-God, de Christus, niet te vinden.

En wat betekent het, om de Geest niet te vinden? Het ontbreken van de mogelijkheid om de eigen geest te vinden en de samenhang daarvan met de wereldgeest, is een zwakheid van geest. Het is een onmacht van de ziel, als men de geest verloochent.

We zullen morgen deze beschouwing op de juiste wijze kunnen voortzetten, als u zich deze drie gebreken van de zieleconstellatie voor ogen houdt, evenals datgene wat ik u vanuit een ander gezichtspunt over de drie bewustzijnsgebieden heb gezegd; atheïst te zijn, de God uit wie wij zijn geboren en die we moeten vinden door een volkomen gezond organisme, niet te kunnen vinden, betekent een ziekte; de Christus niet te vinden is een ongeluk; de geest niet te vinden betekent een onmacht van de ziel.

Zo onderscheiden zich ook van elkaar de wegen van de mens tot de triniteit. En het wordt meer en meer noodzakelijk voor de mens om in te gaan op deze concrete dingen van het zieleleven en niet altijd te blijven steken in algemene vage ondoorzichtige zaken. Men heeft tegenwoordig een bijzondere voorkeur voor deze vaagheid. Het is een dringende opgave voor onze tijd om deze voorkeur te vervangen door een verlangen, om weer binnen te treden in de concrete zijde van het zieleleven.